

תאנית

ירחון לספרות

28 ש"ח

גליון מס' 6, כרך ע"ו, חשון תשס"ג, אוקטובר 2002

עזריאל קאופמן, צבר ואיש עם כלב

לריב עם אלוהים

יפה ברלוביץ

מריבה עם האלוהים, מסות פרטיות,
צבי לוז, הוצאת הקיבוץ המאוחד

צבי לוז

מריבה עם האלוהים

הוצאת הקיבוץ המאוחד

לוז. ואכן לא פעם, בדיוניו עם האלוהים התנ"כיים, הוא לא יוצא לריב עימו, כפי שהוא יוצא לריב "עליו ולמענו"; דהיינו, לחצלו ולהצילו מקנאותם וצרותם של החוגים הדתיים (אלה הפוליטיים האנטי-ציוניים, ואלה הלאומיים המשיחיים), כדי להציע באמצעותו אלוהים אלטרנטיבי, כפי שרק לוז נכסף אליו. אלוהים פרטי משלו, על-פי מידותיו וצרכיו, וכך הוא גם מציגו שם: "זהו קודם כל אלוהים מוחלט, טרנסצנדנטי וטמיר... ועם זאת אינו תובע ממני תביעות מוחלטות אלא רק שאהיה אנושי, כי זה כל שביכולתי. ולכן לא יכשילני בנסיונות עצומים ממני אלא ימשוך לי חסד כאדם, יבין את בעייתי כבן תמותה, ואף כיהודי במדינתו יפטרני מהניסיון המשיחי המעשי, המרדד את בשורתו. והוא שיעורני מתוכי להתעלות (אולי לקראתו?) באמצעי השירה וההתפעמות הרליגיוזית, שבהם עצמם יציל את אנושיותי מקשיחות פורמאלית, ויאשר לי את האינטואיציות ההומניות כסמכות מספקת לפתרון בעיות מעשיות" (שם, עמ' 25).

כאן יש לציין כי ככל שוויכוחי של לוז עם האלוהים הולכים ומצטברים, הדיאלוג נעשה נוקשה וחסר מנוח, בעיקר כשהדיונים הולכים וגולשים לאקטואליזציה הישראלית הפרובלמטית והמסוכסכת. כאן הם מתגלים לא רק בספקנותם ובביקורתם אלא גם בתסכולם: תסכול המקדם אותו, על דרך הדיאלקטיקה, לאבחנות ולתובנות אמיצות יותר לגבי קיומו כאן – כפרט, כעם, כמסורת וכתרבות. למשל, כאשר הוא פונה להתקין "שולחן ערוך" טהור ומוסרי משלו, אותו הוא ממיין לציוויים הומניסטיים רלוונטיים ולציוויים אנטי-הומניסטיים וממילא לא רלוונטיים, כמו, זבחים וקורבנות, קשיי חיתון, גיור, עגינות או ממזרות. גם בדיון-דברים שהוא מנהל עם מדינת ישראל כמדינה יהודית ציונית חילונית, הוא אינו מרפה. זועם על זילות הערכים היהודיים והציוניים, הוא

המיוחל, שיענה על צרכיו בחברה הישראלית של תחילת המאה ה-21.

דיוקן האדם המחפש את יהדותו, עשוי להשתמע במונולוג וידווי הגותי זה, כפועל-יוצא של ביוגרפיה אישית פרטיקולרית (כפי שגם לוז מצביע על כך, כמו: סקרנות אישית אינטלקטואלית, אנטגוניזם מרדני באב שמח ממנו כל פולחן מטאפיזי בהאמינו באדם כמתקן עולם, ובחברה קיבוצית שהמירה דת אמונית בדת עבודה). ולא היא. לי נראה שבתהיותיו ובריביו של לוז עם אלוהיו, אי אפשר שלא לזהות דגם ייצוגי עכשווי לפלח אוכלוסין ישראלי בעל דיוקן טיפולוגי דומה. דהיינו, בן הארץ הזאת, שנולד כאן או הגיע אליה בצעירותו, קיבל את חינוכו במסגרות לא דתיות, וניהל את חייו על-פי בחירותיו והעדפותיו, ללא כל התחייבות למערך הציוויים ההילכת. עם זאת, שלא כמו בשנות ה-50, ה-60 ואפילו ה-70, בהן ראה בישראליות החילונית שלו חזות הכול, בעשורים האחרונים הוא מפנה מבט אל המרחב היהודי ההיסטורי, ומבקש להגדירו ולהרחיבו בזוהיותיו. במלים אחרות, עכשיו כבר לא די לו בטיולי שורשים למחוזות שעלתה מהם משפחתו, או בשחזור עצי יוחסין כמטלה בית-ספרית לילדיו; עכשיו הוא חותר לממש התחברות זו גם כחוויה רוחנית תרבותית, כשהוא מחפש דרך אל הטקסטים המסורתיים המשמעותיים לו ואל הפולחן היהודי שיעשר את התנסויותיו הריגשיים והאינטלקטואליים. אלא שחיפושי דרך אלה אינם מתנהלים על דרך של שותפות ופעילות בצוותא. ההפך הוא הנכון. יחידים יחידים בתעיתים, בספקותיהם ובנענועיהם, הם מנסים לייצר להם, מהמאגר האדיר והשופע לדורותינו, תרבות שתואמת כל אחד את מידותיו הוא. מה שבכל זאת עושה אותם ליחיד, הוא תגובתם, הנבוכה והתוקפנית כאחד, לגבי המגזר הדתי (ובעיקר המגזר הדתי על שלוחותיו הקיצוניות החרדיות). ואכן, מה שמקומם את הישראלי החילוני במעמד הסקרני והמתעניין שלו אל מול נכסי הרוח היהודיים, הוא התנשאותם של החוגים הדתיים על נכסים אלה כבלעדיים להם. האומנם היהדות היא דת בלבד? תוהו הישראלי בראשית המאה ה-21, ורק שמירת המצוות כהילכתן מעניקה לו הרשאה לנכס את מורשתו, ולהפכו מיהודי "מוקצה" ליהודי "אמיתי". התשובה היא, כמובן, קיטוב הולך ומתקצן בחברה הישראלית בין יהדות כדת לבין יהדות כתרבות, כאשר המונופולוֹזיציה של המגזר הדתי על המורשת היהודית מצמצמת אותה לדוגמטיזם חשיבתי מחד, ולהעצמה פוליטית-מפלגתית מאידך.

השתלטות יהודית-דתית זו מקוממת גם את

פרו החדש של צבי לוז "מריבה עם אלוהים" הוא מונולוג וידווי, בו שוטח לפנינו המחבר, בהציגו עצמו כ"איש ספרות שהזקין במקצועו המופלא", את חיפושיו אחר האלוהים היהודי הישן. והשאלה היא מה יש ללוז, איש קיבוץ דגניה ב', המחזיק בחילוניותו כעקרון מכונן של חירותו ההומניסטית האינדיבידואליסטית, לשאת ולתת עם קונבנציה זו. אכן, אלוהים, קיים או נעדר, לא מרפה מלהעסיק אובססיבית את החשיבה המערבית של המאה ה-20, הן זו המודרניסטית ואף זו הפוסט-מודרניסטית. כך שגם השיח ההגותי שחותר תחת הקונצפט האלוהי לקעקעו ולהורגו בתוכנו, מייצר כל השנים – אלטרנטיבות של חשיבה מרתקת עליו, וממילא מגלגל ומטעינו שוב ושוב כסוגייה אקטואלית ורלוונטית: אם כאתאיזם פוסט-מודרני נוסח פוקו, אם כתיאולוגיה שלילית נוסח ג'ורג' באטאי, ואם כאתיקה "רליגיוזית" (זיקה אינסופית אל "האחר") נוסח עמנואל לוינס.

גם לוז פונה לברר מחדש את אלוהיו היהודי, אלא שאין הוא פונה להשיג על קיומו או העדרו, כמו על חוסר הנחת מתפקודו האמביולנטי, הלא עקבי, בעיקר ברמה ההומניסטית המוסרית (כמו מבחן האב בעקדת יצחק, התעתוע בשליחותו של יונה, או התחרות עם השטן על חייו של איוב). לכן, נראה שכאשר לוז פונה "לריב" עם האלוהים היהודי והישן הזה ("אלוהי התנ"ך" הוא מכנה אותו), מדעת או שלא מדעת הוא חש באנאכרוניזם ובחוסר הרלוונטיות שלו, כך שהוא מכנה אותו לאו דווקא כבן שיח, אלא כאינסטרומנט. שהרי יותר מאשר להתחקות אחר הקונבנציה האלוהית, מתחקה לוז אחר המסורת או התרבות שייצרה קונבנציה אלוהית זו. ואכן, כישראלי שאינו מוותר על זיקותיו לעם העתיק, וגאה על שיוכו לו ולמסורותיו, הוא משתמש בקונבנציה זו ככלי לסייע לו בחיפושו אחר האני היהודי שבו, ואחר האלוהים-היהודי

תוקף בין היתר את הקהות הלאומית של ישראל כמדינת כיבוש; את הפרימיטיביזציה של היהודי העכשווי הנזקק לחיזוקים נפשיים של קמיעות וקברי צדיקים; שלא לדבר על מסחורו של החינוך התורני ב"קח ותן" על חשבון הציבור כולו. מובן שמאחורי המריבה הגדולה הזאת, מסתתרת דאגה גדולה ומתמשכת; דאגה מחלחלת, חותרת ומטרידה, כשהיא יורה לכל עבר את שאלותיה הקשות, כמו, האם ניתן לדבר על ההמשכיות שלנו כאן כיהודים? או מה יהיה גורלה של הלשון העברית המידלדלת

והמתפרקת מכל זיקותיה למקורות? או מנין תשאבנה השירה והיצירה, לעתיד לבוא, את השראתן? ומי יוביל את התרבות העושה את חיינו: התיאטרון או מגרש הכדורגל? למותר לציין ש"המריבה של אלוהים" נוסח לזו, היא בעצם המריבה של כולנו. קשה לשתוק בימים אלה, גם אם הזעקה הנשמעת ברחובות, בכיכרות ומול המוסדות, מתדפקת אל קירות אטומים. אלא שלזו יוצא לזעוק כאן ויהי מה. עם זאת יש להעיר כי הקריאה בספר שוטפת ורהוטה, הפרקים קצרים ועוברים מנושא לנושא

בעניינות חדה ותמציתית. כן יש להוסיף כי בצד פרקי הזעם והדאגה, מופיעים, כמו על-פי מסורת הנבואה התנ"כית, גם פרקי נחמה ועדנה. פרקים אלה עוסקים רובם ככולם במשוררים עבריים, קלאסיים ומודרניים, ובשיחם ושיגם עם האלוהים הפרטי שלהם. כך שיחו של חיים נחמן ביאליק עם אלוהי האהבה, עי' הלל עם אלוהי הנופים, אמיר גלבוע עם אלוהי החלום, יהודה עמיחי עם אלוהי הרחמים, וכדומה. צבי לזו, המורה, הסופר וחוקר הספרות, הוא במיטבו גם כאן.

סיפורי שום

משה גרנובסקי:

פרוייקט לויטראז'
"שבטי ישראל" לבית
כנסת בגבעתיים.
בוצע ב-1968-1969.

נספח איורי לסיפורו
של יוסי גרנובסקי
מאת אבי המחבר.

